

**Tukhtaev Nurilla
Sunnatilla ugli**
Teacher of history of
school 165 of the Olmazor
District of Tashkent City

**To'xtaev Nurilla
Sunnatilla o'g'li**
Toshkent shahar Olmazor
tumani 165-maktabning
Tarix fani o'qituvchisi

**Тухтаев Нурилла
Суннатилла угли**
Учитель истории школы
№ 165 Алмазарского
района города Ташкента

ROSSIYA IMPERIYASINING TURKISTONDAGI RUS-TUZEM TA'LIM TIZIMINI TASHKIL ETISHNING SIYOSIY AHAMIYATI TARIXI

ANNOTATSIYA: Turkistonda rus tuzem maktablari XIX asrning oxirlari va XX asrning boshlarida tashkil qilindi. Bu maktablar rus imperiyasining maorif siyosati doirasida, xususan, rus tilini va madaniyatini targ'ib qilish maqsadida ochilgan. 1867-1868 yillardagi ma'muriy islohotlar davrida rus tuzem maktablari ochila boshladi. Boshlang'ich maktablardan tashqari, keyinchalik o'rta va oliy maktablar ham tashkil qilindi. Ma'lumotlar rus tilida berilgan va asosiy fanlar, jumladan, matematika, tabiatshunoslik, va tarix o'qitilgan. Rus tuzem maktablari mahalliy aholi o'rtasida rus tili va madaniyatini targ'ib qildi.

KALIT SO'ZLAR: rus-tuzem, maktab, Rozenbax, Ilminskiy, Turkiston, general-gubernator, F.M.Kerenskiy.

РОССИЙСКИЙ ИМПЕРИАЛИЗМ ТУРКЕСТАНСКАЯ РОССИЯ- ТУЗЕМНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПРОГРАММА, ОРГАНИЗОВАННАЯ ЭТИШНИНГОМ ПОЛИТИЧЕСКОГО ЗНАЧЕНИЯ КУРСА

АННОТАЦИЯ: В Туркестане русские туземные школы были созданы в конце 19-го и начале 20-го веков. Эти школы были открыты в рамках политики Российской империи в отношении маори, в частности, с целью популяризации русского языка и культуры. В период административных реформ 1867-1868 годов начали открываться русские туземные школы. В дополнение к начальным школам, позже были созданы средние и высшие учебные заведения в килинди. Основная информация предоставляется на русском языке, а основные предметы преподаются, в том числе математика, естествознание и история. Русские школы в тюземе пропагандировали русский язык и культуру среди местного населения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: россия, училище, Розенбах, Ильминский, Туркестан, генерал-губернатор, Ф.М.Керенский.

RUSSIAN IMPERIALISM TURKESTAN RUSSIA IS A NATIVE EDUCATIONAL PROGRAM ORGANIZED BY THE ETHIC OF THE POLITICAL SIGNIFICANCE OF THE COURSE

ABSTRACT: Russian schools were established in Turkestan in the late 19th and early 20th centuries. These schools were opened as part of the educational policy of the Russian Empire, specifically to promote the Russian language and culture. During the period of administrative reforms in 1867-1868, schools of the Russian system began to be opened. In addition to primary schools, middle and high schools were later established. The information was given in Russian and the basic subjects, including mathematics, science, and history, were taught. The schools of the Russian system promoted the Russian language and culture among the local population.

KEY WORDS: rus-tuzem, school, Rosenbach, Ilminsky, Turkestan, Governor General, F.M.Kerensky.

1. КИРИШ

XIX асрнинг 80-йилларида империя маъмурияти ва Ўқув ишлари бош бошқарма вакиллари орасида маҳаллий болалар учун “рус бошланғич мактаби ва маҳаллий мактаб симбиози”ни ташкил этувчи янги универсал мактаб ташкил этиш ғоялари илгари сурилади. Моҳиятан янги турдаги ушбу мактаблар “маҳаллий аҳолининг бир қисмини рус аҳолиси билан яқинлаштиришга хизмат қилиши керак” эди.

Рус-тузем мактаблари – Туркистонда янги турдаги мактаб бўлди. Мазкур мактабларда ўқитиш И.И.Ильминский услуги бўйича ташкил этилиб, унга кўра рус тили маҳаллий тил воситачилигида, таржима орқали ўрганилар эди. Фақатгина, Туркистонда ташкил этилган маҳаллий аҳоли учун мактабларда ўқитиш тизимида бошидан рус тили етакчи ўринга қўйилди.

2. АСОСИЙ ҚИСМ

Янги, аралаш турдаги мактабларнинг ташкил этилиши Александр III ҳукумати ҳамда ўлкадаги рус ва маҳаллий мактаблар ҳолатини ўрганиб чиқиб, таълим тизими ислоҳоти орқали ўлкада рус тили ва маданиятини синдирилишига мусулмон таълим масканлари жиддий тўсқинлик қилаётганлиги ҳақида хулосага келган Н.О.Розенбах бошчилигидаги ўлка маъмурияти интилишларини қониқтирди. Мазкур тенденция ўлкадаги Ўқув бошқарма раҳбарлари Ф.М.Керенский ва С.М.Граменицкийлар ҳамда маҳаллий аҳоли орасида рус тили тарқалишининг тарафдорлари бўлган бир гуруҳ аҳоли томонидан ҳам қўллаб-қувватланган.

1884 йилда генерал-губернатор Н.О.Розенбах ўлкада мустамлака ҳукумат мавқеини мустақкамлашда муҳим аҳамият касб этувчи рус таълим муассасаларига маҳаллий болаларни жалб этиш ва рус

мактаблари тармоғини кенгайтириш бўйича чоратадбирлар дастурини ишлаб чиқиш мақсадида Сирдарё вилояти ҳарбий губернатори Гродеков бошчилигида “мусулмон ташвиқоти ва унинг, айниқса, кўчманчилар орасидаги ҳолати” масаласини ўрганиш учун махсус комиссия тузди. Ушбу комиссия: “Кўчманчи халқларга нисбатан бирон чора қўллашдан аввал ўтроқ аҳолига ва “қадимий мусулмончилик анъаналарининг жонбоз ҳимоячиларини тайёрловчи” мадрасаларга эътибор қаратиш керак”, – деган хулосани берди.

Бундан ташқари, комиссия мусулмон мактаблари аҳволини аниқ белгилаш ва уларни “рус давлати назоратига” бўйсундириш муҳимлиги ҳам таъкидлади. Бу борада Н.О.Розенбах маҳаллий мактабларга қарши “имкон борича эҳтиёткорлик билан” ҳаракат қилишни маъқул кўрди. Шундай қилиб, анъанавий таълим муассасалари ва бошқа мусулмон диний маҳкамаларини “менсимаслик” сиёсатидан расман воз кечилган бўлсада, амалда вақф мулклари назорат остига олинишидан ташқари уларнинг устидан деярли ҳеч қандай назорат ўрнатилмади. Яъни, К.П.Кауфман илгари сурган маҳаллий аҳолининг диний ишларига аралашмаслик, анъанавий таълим тизимини йўқ қилишга қаратилган кескин чораларни қўлламаслик ва улар тизимини молиявий манбасиз ва ҳукумат кўмагисиз ўз-ўзидан барбод бўлишига эришиш империянинг ўлкадаги анъанавий

таълим тизимига нисбатан муносабатида асосий мазмунни ташкил этиб қолаверди.

Туркистон аҳолиси орасида рус таълимини кенг тарқатиш мақсадида амалга оширилган, аввало, рус, кейин маҳаллий таълим анъаналарига яқинлаштирилган рус-тузем мактабларини ташкил этилиши, маҳаллий мактаб ва мадрасаларни ўлкадаги ўқув инспекцияларига бўйсундирилиши, вақфларни назоратга олиниши империянинг ўлкада юритган таълим сиёсатидан кўзлаган мақсадларига эриштира олмади. Бу борада камчиликларни бартараф этиш мақсадида 1887 йили Н.О.Розенбах Маориф вазирлигига мурожаат қилиб мусулмон таълим масканларига муносабатни такомиллаштириш борасида қуйидагиларни таъкидлайди:

1. Охириги пайтларда Туркистон Ҳиндистон томонидан қўллабқувватланмоқда. Инглиз Ҳиндистонининг Дехли, Бомбей ва бошқа йирик шаҳарларидан литографияларда араб ва форс тилларида чоп этилган адабиётлар юборилмоқда.

2. Маҳаллий аҳоли таълими борасидаги тадбирларимиз фақатгина рустузем мактабларини ташкил этиш билан чекланиб қолмоқда. Рус ҳукумати қўйган мақсадларга эришиш учун бунинг ўзи етарли эмас. Мадрасалар ҳаёти билан яқиндан танишиш, ёшларни мусулмон адабиёти ва шариатдан чалғитиш учун ўқув дастурларни Европа даражасида қайта ташкил этиш зарур.

3. Туркистонда мусулмон мактабларининг сони 4000 дан кам бўлмаган ҳолда уларда ўн минглаб ёшлар таълим олишмоқда. Қонун асосида биз уларнинг бошқарувини тўла қўлга олишимиз мумкин. Уларни эндиликда “менсимаслик” хатолик бўлади. Қозон ва Оренбург округларида бўлганидек мусулмон мактаблари инспектори лавозимини жорий этиш зарур. Унинг зиммасига ўлкадаги мусулмон таълим муассасалари аҳволи, сони ҳақида аниқ маълумотлар тўплаш, уларнинг фаолиятига фойдали ва керакли бўлган ўзгаришларни киритиш вазифасини юклаш лозим.

3. ХУЛОСА

Бу таклифлар ўлка мустамлака маъмуриятининг миллий таълим масалаларига нисбатан қўллаб келаётган таълим сиёсатидан кўзланган стратегик мақсадлар рўёбга чиқмаётганлиги натижасида Туркистонда Россия империяси таълим сиёсатининг янги йўналиш олишини англатар эди. Рус тузем мактабалари Туркистондаги таълим тизимида янги йўналишларнинг шаклланишида муҳим роль ўйнади.

АДАБИЁТЛАР

1. Исмаилова Ж. XIX асрнинг иккинчи ярми – XX аср бошларида Тошкентнинг “Янги шаҳар” қисми тарихи. – Тошкент: “Фан ва технология”, 2004. – Б. 85.
2. Наливкин В.П. Сведения о состоянии туземных мадраса Сыр-Дарьинской области в 1890/91 учебном году. – Ташкент, 1916.

3. Граменицкий С.М. Положение инородческого образования в Сыр-Дарьинской области. – Ташкент, 1916. – С. 11.
4. Исмаилов Ш. Народное образование в Узбекистане в конце XIX – начале XX в. Дисс. ... канд. ист. наук. – Ташкент, 1981. – С. 57.
5. Ўз МДА, ф. И-47, р. 1, 4989 иш, 72-варақ.
6. Saloxitdinov S. H. F., Mirsaidov M. TA'LIM MAJMUINI BOSHQARISH VA MENNAT BOZORI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH BORASIDAGI XALQARO TAJRIBALAR. – 2024.
7. Салохитдинов Ш. ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ БИТИРУВЧИЛАРИНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ ВА СИФАТИНИ ОШИРИШГА ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ ОМИЛЛАР //Innovations in Science and Technologies. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 115-121.
8. Салохитдинов Ш. ЖИЗЗАХ ВИЛОЯТИ БЎЙИЧА ОЛИЙ ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ СИФАТИНИ БАҲОЛАШ ТИЗИМИНИНГ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ //Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 466-473.
9. Салохитдинов Ш. Ф., Ўғли Н. А. Д. ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ СИФАТИ ОМИЛЛАРИНИ БАҲОЛАШ //Science and innovation. – 2024. – Т. 3. – №. Special Issue 18. – С. 983-987.
10. Farxodovich S. S. INSON KAPITALINING RAQAMLI RIVOJLANISHINI VANOLASH //Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика). – 2024. – №. 6. – С. 36-45.